

Omer Hamzić

Likovi zavičaja: Salih Osmanbegović

“PARTIZAN PLUS” IZ PRVE PROLETERSKE

Otišao je još jedan, među posljednjim, iz stroja Prve proleterske brigade, one koja je formirana, kako su nas učili, “u malom bosanskom gradiću Rudom, 22. decembra, 1941. godine.” To smo slavili kao Dan armije, kojoj je pjesnik nekada ushićeno nazdravljao: “Stupaj, slavne zastave razvij, ponosna čelična zbita...” Tada smo slavili i tu vojsku i njenog vrhovnog komandanta Tita. Danas je sve manje njegovih saboraca među živima i sve manje sjećanja na njih. Odlaze tiho, zaboravljeni i ostavljeni od historije, koja se tako grubo poigrala sa idealima za koje su se borili i ginuli.

Ni Salih Osmanbegović nije mogao drugačije. Plijenio je svojom čestitošću, skromnošću, ljudskim poštenjem, nevjerovatnom upornošću i radnom energijom. Nakon velikih društvenih lomova kod nas i osjetnog nastupanja fašizma prema Bosni i Sarajevu, ponovo se svrstao u antifašističke redove i na toj liniji aktivno djelovao, takoreći do posljednjeg dana. Prekaljeni antifašista nije mogao otići u zapećak dok je Bosnom harao fašizam. Vanredno angažovanje tog starog partizana na strani Bosne, tokom rata 1992.–1995., uprkos poznim godinama, pa i bolesti, ostat će u

najljepšem sjećanju njegovih drugova saboraca, komšija i prijatelja.

Tako su govorili na njegovom posljednjem ispraćaju – Draгутin Braco Kosovac, u ime boračkih organizacija, a i grada Sarajeva i, Alija Gazibegović, u ime rodne mu Gračanice.

Rođen je 1925. godine u Gračanici, umro je 22. 5. 2003. godine u Sarajevu. Jedan od posljednjih prvoboraca onoga rata iz ovoga kraja, jedan od najuglednijih Gračanlija u Sarajevu.

Njegovi roditelji, otac Mustafa i majka Džilha imali su “punu” kuću djece, četiri kćerke - Nuru, Minu, Džehvu i Rašidu i četiri sina - Adema, Čazima, Asima i Saliha. I sve ih izveli na pravi put.

Četiri Osmanbegovića iz ove porodice četiri su uzbudljive životne priče i dobar predložak za jednu zanimljivu porodičnu sađu. Spomenimo samo poglavlje Drugog svjetskog rata i njihovo opredjeljenje za partizane i narodnooslobodilački pokret. Jesu li sami odabrali tu stranu ili je ta strana odabrala njih, za ovu priču manje je važno. U tragičnom bezizlazu s početka i tokom Drugog svjetskog rata, sinovi Mustafini su na toj strani vidjeli jedini izlaz za sebe i svoj narod. Adem: u najgorem periodu ustaškog divljanja i progona Srba, sredinom 1941. godine, na nagovor nekih svojih prijatelja, primio se dužnosti kotarskog predstojnika u Gračanici, obuzdavao i sprečavao nasilje koliko je mogao, otvoreno ili prikriveno stavljao se u zaštitu progonjenih, a kad je postao sumnjiv, dobio je premještaj - i konačno otišao u partizane. Bio je komesar, potom i komandant jed-

noć od bataljona u Tuzlanskom partizanskom odredu. Po završetku rata, otišao je iz Gračanice i sve do kraja života posvetio se profesionalnom radu u Sarajevu; Ćazim: kao pripadnik jedne hrvatske legionarske jedinice dospio je na Istočni front, gdje se, Bog zna kako, priključio Crvenoj armiji, a zatim prešao u jednu jugoslovensku partizansku jedinicu s kojom je ušao u oslobođeni Beograd, oktobra 1944. godine, i u njoj dočekao kraj rata; Asim: kao najmlađi, do 1943. godine bio je u Gračanici, saradivao sa Ademom Alićem i drugim ilegalcima, a preko njih i sa nekim partizanskim jedinicama na terenu, uhapšen je nakon tragične pogibije Adema Alića, nešto kasnije pobjegao iz Gračanice u operativne partizanske jedinice u okolini Tuzle. Čitav svoj životni i radni vijek proveo je u Gračanici, najviše u Tvornici papirne ambalaže i Štampariji.

Među živim odavno nema Adema i Ćazima, nema ni Asima - evo, ni Saliha.

I njegova životna staza može biti uzbudljiv roman s patriotskom porukom – i, što rekoše njegovi drugovi, kao primjer za ugled sadašnjih i nadolazećih generacija u ovoj zemlji.

Djetinjstvo i ranu mladost Salih Osmanbegović je proveo u Gračanici. Nešto kasnije, s uspjehom je završio srednju građansku školu u Doboj, rano se uključio u napredni omladinski pokret, potom u SKOJ... Nastavljajući školovanje u srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu, povezao se sa tamošnjom skojevskom organizacijom, u kojoj je ilegalno djelovao i nakon izbijanja Drugog svjetskog

rata. Početkom marta 1942. godine, sa 13 svojih drugova našao se na partizanskoj teritoriji u okolini Foče. Njihov odlazak u partizane bio je od šireg političkog značaja za pokret, što potvrđuje i činjenica da ih je u Foči, prije rasporeda u partizanske jedinice, lično primio i pozdravio vrhovni komandant partizanske vojske Josip Broz Tito. Osim Sarajlija, u grupi su bili i njegovi drugovi iz Gračanice: Hajrudin Mehinagić i Ekrem Durić, te Hazim Vikalo iz Sladne.

O tom čuvenom izlasku iz Sarajeva, ratnom putu i vojničkoj karijeri Saliha Osmanbegovića, u jednoj njegovoj zvaničnoj biografiji zapisano je sljedeće: “Na osnovu odluke Mjesnog komiteta Komunističke partije Sarajevo, a po direktivi Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (Tito na savjetovanju u Ivančićima, januara 1942. godine) da se tek formirana Prva proleterska brigada popuni aktivistima NOP-a iz Sarajeva, prvenstveno iz redova muslimanske i hrvatske nacionalnosti, 8. marta 1942. godine iz okupiranog Sarajeva sa grupom od 13 članova SKOJ-a (pitomaca “Narodne uzdanice” i Šerijatske gimnazije) izašao je na slobodnu teritoriju i u Vrhovnom štabu raspoređen u navedenu brigadu. U Prvoj proleterskoj brigadi kao borac, mitraljezac i starješina ranga voda, čete i bataljona (u KPJ od 5. februara 1943. godine, a polovinom 1943. godine sa 18 godina starosti postao oficir), prošavši dug i težak borbeni put i najznačajnije bitke u 3., 4., 5., 6. i 7. neprijateljskoj ofanzivi, ostao je do septembra 1943. godine, a potom

Za uspomenu i dugo sjećanje: Salih Osmanbegović i Suljo Spahić iz Piskavice

premešten u 6. ličku proletersku diviziju. U njoj je kao starješina u 22. kosmajskoj, te u 1. i 2. ličkoj proleterskoj brigadi bio učesnik u operacijama za oslobođenje Beograda, bitkama na Sremskom frontu i u završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje, kroz Srem i Slavoniju, do Zagreba. U ratu je četiri puta ranjavan, jedanput veoma teško, 40% je invalid. Odmah poslije rata, početkom 1946. godine, premešten je u Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo za političkog komesara vazduhoplovnog puka i proizveden u viši oficirski čin – čin majora. Na službi u ratnom vazduhoplovstvu i protivvazdušnoj odbrani, na visokim dužnostima u komandama vazduhoplovnih divizija i vojnih škola i u Komandi Ratnog vazduhoplovst-

va i protivvazdušne odbrane ostao je do 1970. godine, dajući vidan doprinos razvoju ovog vida oružanih snaga i JNA. U tom periodu je završio višu oficirsku školu i Višu vazduhoplovnu vojnu akademiju i uz to veoma intenzivno radio na vlastitom opštem obrazovanju, između ostalog, vanredno polažući ispite završio više razrede gimnazije i Pravni fakultet... (...) Zadnjih 11 godina aktivne vojne službe, neprekidno do penzionisanja, 31. 12. 1981. godine, bio je u Teritorijalnoj odbrani Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.”

Osim svoje redovne službe, kao čovjek širokih interesovanja, angažovao se u društvenom radu, u mnogim društvenim i sportskim orga-

nizacijama, klubovima i udruženjima u Sarajevu.

Nije mirovao ni u mirovini. Bio je narodni poslanik, aktivista nekadašnjeg Socijalističkog saveza, boračkih organizacija... Poznat je i kao jedan od najagilnijih predsjednika Udruženja Gračanlija u Sarajevu.

Za takav angažman dobio je više visokih ratnih i mirnodopskih odlikovanja, među kojima ističemo samo dva: "Partizansku spomenicu '41" i Nagradu ZAVNOBiH-a, koja mu je dodijeljena 25. 11. 1991. godine.

Salih Osmanbegović je bio u redovima one vojske punih 40 godina: od prvih legendarnih dana njenog nastajanja, časnog rasta i razvoja, tu negdje, do prvih početaka njenog posrtanja. Prije definitivnog sunovrata te vojske, otišao je u mirovinu, svjestan da to odavno nije više bila ona vojska u kojoj je proveo svoje najbolje godine. Kao i mnogi iz njegove generacije, dostojanstveno i hrabro, duboko u zrelim godinama, podnosio je rušenje svojih mladalačkih ideala. Prepoznao je podmuklu opasnost koja se nadvila nad ovim našim prostorima i opet se stavio na stranu antifašizma. Za razliku od davne 1942. godine, kada je sa svojim drugovima izašao iz Sarajeva i krenuo u borbu protiv fašizma, pola vijeka kasnije, tokom rata za Bosnu i Hercegovinu, ostao je u opkoljenom Sarajevu da ga, opet, zajedno sa svojim drugovima brani od fašističkih nasrtaja koliko može i kako može.

Bio je vodeća ličnost u grupi časnih umirovljenih generala nekadašnje JNA koji su se u ljeto 1992. godine javno stavili na raspolaganje rat-

noj Vladi Bosne i Hercegovine i ponudili svoje iskustvo, ugled, znanje i pomoć u organizovanju odbrane Sarajeva, u odbrani Bosne i Hercegovine. Nažalost, ili su staračke snage tih časnih oficira bile potcijenjene ili im se nije vjerovalo. Mada nisu mogli aktivno učestvovati u odbrani Bosne, uspjeli su sačuvati obraz u opkoljenom Sarajevu. Javno oglašavanje i osude fašističkih nasrtaja na Sarajevo, pozivi međunarodnim organizacijama antifašističkih boraca da podrže Bosnu, te mnoge druge slične aktivnosti i manifestacije i, konačno, to što su ostali da dijele zlo i dobro sa svojim sugrađanima, u danima bosanskog karakazana, bilo je više od moralne podrške.

Salih je bio inicijator i predsjednik Organizacionog odbora za formiranje Patriotskog demokratskog pokreta za Bosnu i Hercegovinu, koji je osnovan 20. juna 1993. godine i koji je uspješno djelovao tokom čitavog minulog rata, doprinoseći naporima u odbrani Bosne i Hercegovine. Na funkciji predsjednika Republičkog odbora SUBNOAR-a Bosne i Hercegovine bio je od oktobra 1995. do septembra 1998. godine.

Zapažena je i njegova publicistička djelatnost. Objavio je veći broj priloga u nekoliko ratnih monografija i četiri zbornika sjećanja ratnih jedinica. Sarađivao je u nekim republičkim časopisima i revijama, na radiju i televiziji, objavio više ratnih feljtona u "Oslobođenju", više godina bio član savjeta tog lista... Objavio je, između ostalog, i jedan opširniji prilog o mjestu i ulozi građaničkih intelektualaca u preobražaju svog

zavičaja u 8. broju "Gračaničkog glasnika". Bio je organizotar i sudionik više zapaženih savjetovanja iz novije historije naroda Bosne i Hercegovine. Ističem Okrugli sto, "ZAVNO-BiH – Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine", održan u Sanskom Mostu 1. 7. 1999. Kao predsjednik Organizacionog odbora tog naučnog skupa, uspio je okupiti eminentna imena iz našeg naučnog, kulturnog i javnog života. Sa svojim priložima nastupili su akademici Enver Redžić i Muhamed Filipović, zatim poznati historičari i publicisti Muhamed Kreso i Mićo Carević, fra Marko Oršolić, Krstan Bijeljac, Marko R. Papić, Mustafa Resulović, Bejdo Felić i Adem Borić. Među njima je bio i Salih Osmanbegović, ne samo kao organizator, već i kao autor. Zapaženo je njegovo izlaganje pod naslovom: "Jedan pogled na značaj, ostvarenje i aktuelnost Deklaracije ZAVNOBiH-a o pravima građana Bosne i Hercegovine"¹ Za ovu priliku podvlačimo samo jednu njegovu misao, izgovorenu prilikom otvaranja spomenutog skupa: "U času kada održavamo ovaj skup, svjedoci smo veoma raširenih pojava grubog kršenja ljudskih prava i sloboda koja ozbiljno dovode u pitanje demokratski preobražaj i demokratsku reintegraciju Bosne i Hercegovine, te brojnih opstrukcija i teškoća u funkcionisanju pravne države. U tome leži i povećana aktuelnost dalje realizacije u praksi Deklaracije donesene u Sanskom Mostu prije 55 godina. Vjerujem da će učesnici ovog skupa o tome iznijeti puno argumenata, ali i ideja o putevima prevazilaženja nezadovoljavajućeg stanja u Bosni i

Hercegovini u ovoj izuzetno značajnoj oblasti."²

O njegovim vezama sa rodnim krajem u pomenutom biografskom zapisu nalazi se i sljedeća rečenica: "Poslije rata (Drugog svjetskog n. u.) bez prekida je bio prisutan u rodnom kraju (Gračanica) i široj regiji sjeveroistočne Bosne, aktivan u pružanju podrške i pomoći i zbog toga, kao i zbog principijelnosti, lične skromnosti i uvijek kritičkog odnosa prema bilo kakvim privilegijama i zloupotrebama – uživa izuzetno veliki ugled i poštovanje među ljudima ovog kraja." Sjećam se, dolazio je u Gračanicu nenametljivo, tiho, da obiđe rodni kraj, svoju familiju, da se vidi sa drugovima iz djetinjstva. Aktuelnim vlastima u Gračanici nikad se nije nametao. Pripadao je plejadi bivših partizana, koji su urođenu ili "utuvljenu" partizansku skromnost ispoljavali čitavog svog života. Otvoreno je osuđivao takozvane partizanske legende, koje su u nekim kasnijim vremenima znale dobro unovčiti svoj, kako se govorilo, doprinos NOB-u i revoluciji.

Zato je Salih Osmanbegović za mene i za moju generaciju bio i ostao "partizan plus", a za svoje drugove, kako reče Dragutin Braco Kosovac na njegovom posljednjem ispraćaju, "jedan od gospara socijalističke revolucije Jugoslavije i narodnooslobodilačke borbe naroda Bosne i Hercegovine".

Razmišljajući o tome, ne mogu a da se ne sjetim dva, naoko sitna, detalja iz mojih brojnih susreta i kontakata sa rahm. Salihom. Prvi je vezan za jedno savjetovanje pod naslovom "Djelovanje napredne omladine, SKOJ-a,

sindikata i KPJ u Gračanici neposredno pred rat i u prvoj ratnoj godini”, održano krajem 1985. godine, s ciljem da se rasvijetle neki detalji za Monografiju “Gračanica i njena okolina u NOB-u i revoluciji”, na kojoj sam tada intenzivno radio u koautorstvu sa prof. Esadom Tihićem. Osim nekoliko historičara, na taj skup odazvalo se i dvadesetak uglednih starijih ljudi, mahom učesnika NOB-e, od kojih se očekivalo da iznesu svoja sjećanja na važne događaje u periodu 1939.–1941. godina u Gračanici. Kao jedan od uglednih učesnika, Salih je iznio svoja sjećanja na organizaciju naprednih omladinskih grupa u trgovačkoj građanskoj školi, koju je pohađao u Doboju neposredno prije izbijanja Drugog svjetskog rata. Tokom savjetovanja (kako smo ga mi zvali), podela se rasprava i o učešću, ili bolje reći neučešću Gračanlija u ustanku na Ozrenu. Naime, ako su već postojale napredne grupe partijaca i skojevaca u Gračanici, postavilo se logično pitanje kako niko od njih nije otišao na Ozren prilikom ustaničkog upada u Gračanicu i njihovog povlačenja 23. augusta 1941. godine. Dok su mnogi okolišali sa odgovorom i potpuno zaobilazili to vruće pitanje, Salih je, kao i uvijek, bio direktan. Navodim njegove riječi po sjećanju:

“Nije se ni moglo očekivati da se neko od nas pridruži ustanicima kada je većina njih na svojim kapama imala kokarde. Istina, bilo je nešto i petokraka.”

Nakon ovako direktnog i jasnog odgovora, niko se više nije upuštao u dalje razjašnjavanje toga pitanja. Valja znati da je u to vrijeme napuhana

legenda o ozrenskim partizanima i petokrakama, te njihovim partizanskim zaslugama još uvijek pritiskivala svijest mnogih. Osim činjenica u knjizi Todora Vujašinića o Ozrenskom partizanskom odredu, drugih i drugačijih istina o tome nije bilo. Ili su se samo krišom šaputale. Salih Osmanbegović je tom prilikom otvoreno i javno izgovorio samo jednu.

Drugi detalj vezan je za Časopis “Gračanički glasnik”, kojeg je Salih od prvog broja podržavao, nalazio nam saradnike, čak i sam saradivao u njemu. Sjećam se kako je, kao funkcioner SUBNOAR-a BiH u Sarajevu, s neskrivenim ponosom svojim drugovima pokazivao Časopis, govoreći: “Vidite, šta mi u Gračanici imamo!”

Kao predsjednik SUBNOAR-a BiH, on će nešto kasnije pokrenuti reviju “Glas antifašista”, koja i danas izlazi. Kad mi je poklanjao prvi broj, sjećam se, u šali mi je rekao:

“Evo, i mi u Sarajevu nešto imamo!”

Šta su dva detalja iz jedne prebogate i zanimljive biografije... Jedan tren, malo podsjećanje, premalo u sudaru s neumitnošću zaborava... Jer, otišao je Čovjek.

NAPOMENE

¹ U povodu 60. godišnjice ZAVNOBiH-a i u znak sjećanja na rahm. Salih Osmanbegovića, taj njegov rad objavljujemo u rubrici “Povodom” u ovom broju našeg časopisa.

² Glavni odbor Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog antifašističkog rata Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Skupština opštine Sanski Most izdali su Zbornik ra-